

Mario
Liguori

VIA
ACQUAROSSA

ROMAN O JEDNOJ ULICI

■ Laguna ■

Copyright © 2023, Mario Liguori
Copyright © 2023 ovog izdanja, LAGUNA

*Na početku svih staza i puteva, u osnovi same misli
o njima, stoji oštro i neizbrisivo urezana staza kojom
sam prvi put slobodno prohodao.*

Ivo Andrić

Sve bih dao samo da mi se vrate osamdesete godine.

Giulio Morari

I

„Koliko je težak Mesec?“, upitao ga je starac tog jutra kad je prošao kroz dvorište sa školskom torbom na leđima. Tuda je prolazio svakog dana otkad je došao, otkad se njegova porodica iz Salerna preselila u maleni grad, u Ulicu Akvarosu, gde su se ljudi svađali kad nisu ćutali.

Na početku je dobijao pitanja o sebi, roditeljima i poreklu. Nije bilo važno odakle su tamnopusi došli – za narod su svi stranci ionako bili *Marokanci*.

Davao je jasne odgovore:

„Moja mama se zove Anisa, moj tata Dris.“

„Ja sam Šali.“

„Imam jedanaest godina, idem u peti razred...“

Odgovori bi nestajali u gluvoj tišini dok je starac velikih očiju gledao duboko kroz njega. Starac je bio posve odbojan: njegovo lice sivo, okruglo, gotovo bez nosa, označeno spletom bora i mladeža, ličilo je na bundevu. Ipak, bio je gospodar dvorišta, zvao se Điro de Đilormo. Nije imao desnu ruku, bez koje je ostao u nekom ratu.

Žena mu se zvala Meneka. Bila je to niska starica većito odevena u crno. Imao je i sina i od njega unuka, dečaka koji bi pre školskog zvona obično nešto žvakao na ulazu, te skakao kroz prozor tokom velikog odmora. Šali je mislio da su mnogi dečaci iz Akvarose takvi: hitri, neposlušni, nemirni. U Salernu su bili malo drukčiji, vaspitani i mili. Međutim, ni susedi iz dvorišta nisu bili ništa manje agresivni: vikali su i u ljutnji i u šali, kao kakvi đavoli, pa ni noću nisu mirno spavali. Điro de Đilormo, najstariji od njih, bio je čudan čovek. I zimi u sandalama bez čarapa, imao je ogroman palac na nozi. Pitanja je postavljao neprestano, ali nije pokazivao interesovanje za odgovore, već je jednako zadavao potpitanja na tom čudnom lokalnom dijalektu: dok je Šali otkrivao detalje iz imigrantskog života marokanske porodice, Đirov je osmeh otkrivao zube boje senfa. Izgledao je „kao prokleta biće, kao zao duh koji gori od želje da ljudima naudi“, kako je to sročila majka Anisa, koja je Šalija snažno vukla ubrzavajući korak kadgod bi tuda prolazio; Šali bi se tada okretao i primećivao da Điro de Đilormo podmuklo gleda u nju.

Koliko je težak Mesec? Tog dana je Šali pošao u školu s tim pitanjem u glavi. Napustio je dvorište i izašao na ulicu, sunčanu i bučnu. Prolazio je ispred radnje obučara, majstora Livija, simpatičnog starca s naočarima i crvenim jagodicama koji često priča o fudbalskom klubu *Kaljari*, gde je nekada igrao Đidi Riva, *Rombo di Tuono* - „tutanj groma“, najbolji fudbaler svih vremena. „Gluposti, svi znaju da taj pije. Najbolji je Aziz Buderbala, *lav s Atlantskog okeana*“, ljutito je odgovorio njegov tata Dris kad mu je Šali prepričavao šta majstor Livio misli o fudbalu. Saznao bi od oca da je alkohol izvor svih zala i da „nije

stran nevernicima“. Nešto dalje u toj ulici bila je kovačnica majstora Damijana, gde su radnici u plavim uniformama brusilicom sekli metal i slapom varnica obasipali kaldrmu. Šali je voleo da gleda kako te iskre brzinom munje lete tamo-amo, shvatajući da to zavisi od ugla sečenja – imao je smisla za takve stvari. Ispred kafeterije, kod starog mli-
na, čekali su simpatičan dečak Ariko, zvani Zec, i krupna devojčica crnih očiju Anamarija Pinto. Bezvoljno su gutali jutarnji sendvič. Šali je osetio miris mortadele, koju bi rado jeo, ali nije smeo. Znao je da je nikada neće ni jesti: „Dobra je pastilja, dobra je i jagnjeća salama“, govorio je Dris. Odgoj dece u duhu islama nije dozvoljavao ni najmanje odstupanje.

– Tata mi je bio u tvojoj zemlji, rekao je da nemate ni vodu, znači: siromašni ste – dobacio je Ariko, zvani Zec.

Šali nije ništa rekao, samo je stisnuo zube. Imao je dve zemlje: u Italiji se rodio, u Maroku je samo jednom bio, kupao se i jeo *tažin* od jagnjetine. Posetio je Agadir, Kazablanku i Tanger, gde mu je živela rodbina. *Tvoja zemlja je Maroko*, ponavljali su mu roditelji; on nije shvatao kako je moglo da bude njegovo ono što trenutno nema.

Tog jutra je Ariko, zvani Zec, žvakao i iznova pričao da je učiteljica štokava jer pije vino, pa nema ni muža ni decu.

– Ko nema decu, nemoj da mu tražiš ni hleb ni sveću – izdeklamovala je Anamarija Zecu.

– Otkud ti to? – upitao je Šali.

– Baba mi rekla.

Baba Anamarije Pinto bila je „tribunal“ od devedeset godina. Debela i garava, izgledala je kao kakav čovek s brkovima. Šali je znao da ona sedi u drugom dvorištu, nedaleko od kamene česme, pa je to mesto izbegavao.

Sunce se u međuvremenu diglo: odavno je prošlo osam sati. Šali je počeo da brine što još nisu ispred škole, znao je da će ga majka Anisa udarati varjačom ako zakasni. „Nemoj da im se zameramo, Alaha ti dragog, *oni* to jedva čekaju“, prisetio se maminih svakojutarnjih reči. Nije smeo da mamu pita ko su to *Oni* – dobio bi varjačom po guzici. Nije smeo ni da drugove pita *koliko je težak Mesec*. Mogao je da zadrži samo ono što nije rekao: koliko je imao reči, toliko je imao bodova – sve je u njegovom svetu bilo takmičenje.

Sunce je tog dana ugrijalo školsku zgradu, naročito njegovu učionicu u prizemlju. Beše maj, kad su u tom kraju vrata i prozori otvoreni, a kuće svejedno bez vazduha. Učiteljica je postavljala pitanja:

- Ko je naučio napamet pesmu *Tahiti*?
- Kako se zove prestonica Toskane?
- Ko je bio Garibaldi?

Šali je imao drukčiju zanimaciju. Niko nije ni čuo za pitanje – *koliko je težak Mesec*?

U to doba deca nisu jela u školi. Šali se za vreme ručka vraćao s istim društvom istom kaldrmom, ali sada vrelom i pustom. U povratku su svi brže hodali, željni hrane i kućne atmosfere. Prolazili su ispred zatvorenih radnji Akvarose: sve je sada izgledalo prazno, mrtvo bez glasova majstora i šegrta. Tog dana, kad je ušao u svoje dvorište, u kom su cvetale ruže, čuo je zvuk tanjira i osetio miris pare tek zgotovljenih jela. Điro de Đilormo nije bio tu: najtoplije doba dana provodio je unutra, iza žutih vrata što su bila vazda zatvorena, čak i dok je sedeo napolju.

Šali je produžio prema svojim vratima. Kad je sklonio zavesu, kuća je zaudarala na povrće i jaja, i na onaj način

od kojeg ga uvek boli glava. Na njegove sve ređe pokušaje da se pobuni protiv mrskog ukusa, majka bi samo rekla: „*Ras el hanut* je kralj začina“ i pomilovala ga po glavi da prođe. Dris bi se na to samo smejao. U njegovim očima je Šali tražio utehu, nešto kao razumevanje.

U rano popodne bilo mu je zabranjeno da se igra u dvorištu. Morao je da radi domaći baš tada dok je buka u kući, dok se mlađi brat Abas igra, a mala sestra Hasi-ja plače – ona je uvek plakala, to je bio zvuk kuće. Tog dana, međutim, nije mogao da misli ni na šta drugo, ni da upamti pesmu ni da broji. Imao je glavni zadatak da otkrije *koliko je težak Mesec*, da nadmudri Đira de Đilorma. U pet je napokon izašao s crvenom fudbalskom loptom *super santos*. Dvorište je još bilo prazno, ali kroz prozor, iz kuće prvog suseda, dopirao je zvuk televizora – ukućani su se probudili posle sijeste, pratili su TV program u mirisu kafe. Uz taj miris je svakog radnog dana čekao tatu; znao je da obično završava oko pet, i da će se u roku od pola sata pojaviti u dvorištu. Samo je njega mogao da pita, znao je da će on znati kako da odgonetne zagonetku. *Moj tata sve zna*, često bi sebi govorio.

Tog dana se Dris Hababi, zidar zaposlen „na crno“ kod majstora Nikole Fasula, ipak nije vratio kući. U petnaest do pet pao je sa skele, pravo na magistralni put, gde je firma Nikole Fasula gradila fabriku Alberta Taralara, istaknutog preduzetnika u malenom gradu. „Nesreća“, posvedočile su kolege: Dris je tog dana, navodno protivno izričitim instrukcijama poslodavca, pio pivo uz sendvič, pa je, nažalost, pao. U malenom gradu šušalo se da je Dris namerno skočio: *nezadovoljstvo, migrantske frustracije* – lokalne su novine imale šta da pišu. Nikola Fasulo, kao

iskusan i pošten poslodavac koji vodi računa o zaposlenima, svakom radniku je prvi put dodelio sigurnosni pojas, jer tako nalažu propisi, i po dvesta hiljada lira onako, na poklon. Pozivajući se na „napredne i pravedne zakone Republike Italije“, advokati su jednostavno dokazali da je Dris Hababi bio angažovan u probnom radnom odnosu, za šta u to vreme nije bilo potrebno sklopiti formalan ugovor. Gospodin Nikola Fasulo, potvrdio je sudija, nije bio ni za šta kriv.

Tog dana se završilo Šalijevo detinjstvo. Po završetku osnovne škole hteo je da se zaposli u kovačnici kod majstora Damijana u Akvarosi, ali, nažalost, tamo za njega nije bilo posla. Ipak, za valjanog čoveka uvek se nađe neki posao. Šali je zimi skupljao staro gvožđe, a leti radio kao sezonski radnik u fabrici konzervi. Rano je postao svoj čovek, oženio se Fatimom, lepoticom iz Kazablanke, koja mu je podarila petoro dece. U životu je svašta naučio, čak je zavoleo *ras el hanut* jer je zaista on „kralj svih začina“, ali nikad nije saznao *koliko je težak Mesec*.

II

I te godine je škola bila konačno gotova. Jun je grejao crnicu u dolini vijugave reke koja lenjo napreduje ka Tirenskom moru. Sve su krošnje u mediteranskom gradiću bile prepune plodova: trešnje na bregovima već velike i mesnate, ruže mirišljave na popodnevnom lahoru, kad se ljudi povlače u kuće, pa slučajni prolaznik, valjda zbog tog privremenog mira, bolje opaža svet. Mauro Leone je tada imao četrnaest godina. Njegov otac Vito držao je mesaru, jedinu u Akvarosi. Njegova majka, Anamarija Ruso, bila je miraždžika koja je od oca nasledila stan u centru i osamdeset miliona lira, zbog čega su svi znali da je Maurova budućnost poprilično izvesna.

Osamdesetih godina počela je prava najezda motornih vozila u Maurovom gradiću. Akvarosom su još od ranog proleća zujali svakakvi motocikli, uglavnom enduro stila: najveći frajeri, oni već sasvim odrasli, vozili su *afriku twin* ili *supertenere* s motorom od 750 kubika za vrhunsko ubrzanje; drugi, nešto manje imućni, mogli su priuštiti tek

transalp, *XT* ili *dakotu*. Mauro je, međutim, samo provodio sate ispred porodične mesare, na stolici od kanapa, zapisujući brojeve tablica: poznavao je vlasnike, savršeno je vladao podacima o brzini, potrošnji goriva po kilometru, cenama novih i polovnih motora. U tom ushićenom posmatranju bilo je mesta i za lične ambicije: za sebe je hteo *red rouz*, biser od preko dva miliona lira koji je proizvodila italijanska firma *Aprilija*. Kupovina takvog motocikla ne bi predstavljala problem da se kroz nju nije prelamao glavni porodični sukob u Akvarosi, onaj između oca i sina: Vito Leone je bio čovek čvrstih principa, ubeđen da sin ne sme ni da radi u mesari ni da se vozi motorom. Prva je zabrana bila uslovljena njegovom prevelikom željom da Mauro završi fakultet i postane ugledan građanin Akvarose. Druga činjenicom da je Maurov stric, Vitov brat Lavrijenco, poginuo u saobraćajnoj nesreći nekoliko godina ranije. Zato je Vito i prodao dedin motor marke *moto guci*; zato je Mauro i bilo strogo zabranjeno da se s bilo kim vozi.

Mauro je, naravno, mnogo voleo svog oca, ali nije mogao da shvati pravi razlog te zabrane, koju je doživljavao kao kaznu. U kraju bi svako ko ima para, bilo da je član porodice Saponara, bilo Pistila ili Manara, vozio motor. Andrea Saponaro, Armando Pistilo, Đuzepe Manaro i Karmine Frunđilo – svi oni osećali su onaj prepoznatljiv miris goriva pri paljenju i vetar u kosi koji na motoru ulepšava svako letnje veče. Mauro je, naprotiv, imao pravo samo na bicikl: *bjanki*, *atala*, *maunten bajk*, *činel* – u garaži je imao više bicikala nego iko u Akvarosi, što mu je dodatno zagorčavalo dane.

Po svom ustrojstvu Vito nije bio čovek sklon dijalogu, već strog, telesno i mentalno jak tip nespreman na

kompromise. S pravilima esnafa upoznao se još u detinjstvu, kada je u mesari pomagao ocu i dedi, s kojima je svakog ponedjeljka išao da kupi žive životinje, koje bi oni sami usmrtili u klanici. Morao je da bude spreman na polemike i rasprave s mušterijama oko svežine i težine mesa, količine soli u kobasicama, oštine noževa, pa čak i oko života životinja, porekla mesa i drugih popularnih tema o kojima najradije i najviše govore oni koji o tome zapravo ne znaju ništa. Drugim rečima, Vito je morao da nadmudri kupce, da ih ubedi, da im ugodu, da bi na ovaj ili onaj način bio u pravu ili, u najgorem slučaju, ostvario kakvu zaradu. Ni kupovina mesa nije išla glatko: ukus šnicli je trebalo znati proceniti po telesnoj strukturi, poreklu i ceni živih životinja; to nije bilo nimalo lako, tim pre što su često, uz legalne, stizale ilegalne ponude od strane kradljivaca goveda, noseći sa sobom kojekakve zamke, varke i opasnosti. Naravno, dugogodišnje verbalne borbe s poslovnim partnerima i mušterijama toliko su oblikovale Vitovu narav da se njegov karakter jasno osećao i kod kuće, gde je njegova reč obavezno morala da bude poslednja. Međutim, kad mu je bilo žao sina, u retkim trenucima u kojima se plašio da će Mauro pasti u očajanje, znao je da mu obeća auto čim bude završio gimnaziju i upisao se na fakultet. No, kako je momku od četrnaest godina teško da zamisli budućnost, jer mu se čini da se sve događa *ovde i sada*, ni Mauro nije mogao da shvati takav očev stav. Osetio je čak odbojnost prema njemu: u mračnim trenucima padalo mu je na um da Vito ima nešto protiv njega, da ga ceni manje no što treba, da ga, čak, odbacuje kao sina. „Čitav njegov život je ta prokleta mesara“, mrmljao bi sebi u bradu. Dani su

se u međuvremenu smenjivali, leto je teklo i peklo: bez motora, bez sna zvanog *red rouz*, suživot s vršnjacima je postajao težak. Akvarosa je njemu izgledala kao pista: *vespa, tuareg, si, bravo, red rouz, fantik, futura* – tako su se zvala motorna vozila njegove generacije. Znalo se ko nema motor: samo članovi najsiromašnijih porodica, koji su ionako bili obeleženi, i – izrod među njima – on, Mauro Leone, od oca mesara, koji je u džepu imao više para od mnogih drugih.

Mauro je po svemu bio krasan dečko, crn i snažan, s lepom podugačkom kosom, čije su oči, u oblačnim danima, poprimale tirkiznu boju uzburkanog mora. Nije se morao mnogo truditi oko devojaka jer su ga same tražile, ali neke od njih nije mogao da ima bez motora, naročito Katarinu Mapinu i Terezu Ćandelu, najzgodnije među lokalnim devojkama: u pubertetu, životnom dobu mentalnih i telesnih promena, izvesna agresivnost i cinizam prvi put stvaraju iluziju da čovek vredi tačno onoliko koliko poseduje. Ni Mauro, stoga, nije bio imun na iskušenja i uzbuđenja svojih godina: čas se zaljubljavao pa ljubio fine cure u gradu, čas je pozajmljavao *futuru* najboljeg prijatelja Umberta Skafolja, za tajni izlet u San Marcano i Sijano, gde bi se, doduše, obično našao odviše rano ili kasno, nikada na vreme, kad i drugi. Jedne večeri ga je na magistrali za Nočeru zaustavio Armando de Đanone, zvani Armandone, policajac, u malenom gradu čuven po tome što mu žena, gospođa iz Milana, *zna da trči i da beži*, što je na lokalnom dijalektu značilo da nije baš najpoštenija. Kad je Armandone, te večeri, prepoznao Maura, Vitovog sina, pustio ga je iz poštovanja prema ocu.

U Akvarosi, međutim, retko kad bi nečija namera ostala dugo neostvarena. Kad bi neko tamo istinski pozeleo nešto, ako bi bio uporan, to bi na kraju i dobio, čak i po cenu dugog čekanja. Zato je Mauro jednog jutra ustao i, dok se oblačio, naslađivao se trenutkom u kojem će upaliti *red rouz* s crvenom ružom na rezervoaru, parkiran u garaži. I kad je shvatio da omiljenog motora u garaži ipak nema, da je samo varka potaknuta njegovom silnom željom, plakao je onako kako se samo u pubertetu plače: uz višak ljutnje i manjak buke, uz manje suza i više tuge. U Akvarosi se govorilo da je mladić u pubertetu *skoro pa čovek* jer počinje da se druži sa samim sobom, prihvatajući usamljenost koja će ga pratiti do kraja života. Sudbina je odredila da to Mauro ubrzo oseti na sopstvenoj koži: Vito Leone je u decembru te iste godine ubijen na putu kući, dok je vozio dva goveda iz Bazilikate. Zvanična verzija je govorila o pljački, mada se u Akvarosi u po glasa pričalo da je nešto drugo posredi, verovatno mafijaška likvidacija.

Deset godina kasnije, nakon što se oženio Marinelom Imperatore, devojkom iz kvarta, imućni mesar Mauro Leone kupio je najnoviju *hondu*, kojom je išao sa ženom na more, ali i mali *red rouz* od 50 kubika, koji je ponekad vozio samo po gradu, najviše po Akvarosi, kako se tamo govorilo, *za svoju dušu*.

III

Edinburg, Narodna biblioteka Škotske. U kožnoj fotelji, nepomičan poput skulpture u bronzi, Karlo de Anđelis je bio raskošno obučen: beretka od crno-žuto-zelenog tartana s uzorkom klana Mekartur; zeleno odelo od somota, s besprekorno savijenom džepnom maramicom; klasična košulja s dva dugmeta; jednobojna, braon kravata, vunena; braon cipele, vrste oksford. Došao je iz južne Italije četrdeset godina ranije. Od tada je stanovao na istom mestu – Gilmor Plejs 144B, gde su zgrade dovoljno niske da bi se čovek kupao u popodnevnoj svetlosti. U toj ulici je naučio glavnu škotsku poslovicu: „Ako vodiš računa o peniju, peni će voditi računa o funti.“ U toj ulici je trideset i dve godine držao radnju, postajući autoritet za kravate, tregere i druge muške aksesoare. O njemu su pisale novine i izveštavale televizije. Cela Škotska je znala ko je Karlo de Anđelis, kralj kravata iz Edinburga.

U poznim godinama, otkad je bio u penziji, bogati Italijan je upražnjavao izvesnu rutinu: bez obzira na vremenske prilike, svakog radnog dana je putovao taksijem do glavne

železničke stanice; odakle je peške, kroz uske i strme soka-ke, preko mokrih stepenica koje ulaze u mračne tremove, stizao do Narodne biblioteke. I u toj zgradi, čitajući knjige koje za radnog veka nije imao vremena ni da otvori, prepuštao se klasicima italijanske poezije i škotske proze, od Foskola do Kardučija, od Skota do Stivensona. Bibliotekari su ga s vremenom zavoleli smatrajući ga nekakvim zaštitnikom Biblioteke, preporučivali mu i nabavljali knjige, te na pauzi pili čaj s njim. Uveče, nakon celodnevnog čitanja, preselio bi se u pab na Tolkrosu, u blizini svog doma, gde je uvek za istim stolom, uz večeru i pivo, gledao ragbi i fudbal.

Tog dana, u onoj kožnoj fotelji, Karlo de Anđelis nije znao da u rukama drži delo koje neće zaboraviti do poslednjeg dana. Italijanska knjiga s plavim koricama zvala se *Istorija naših zaboravljenih ulica*. Autor je imao poznato ime i prezime: *Luigi Ramorio*. Karlo se najpre iznenadio prepoznavši prezime iz rodnog kraja, ali je ostao bezmalo zaprepašćen kad je u sadržaju knjige primetio naziv svoje rodne ulice – *Via Acquarossa*. Pročitavši ova slova, prisetio se dana provedenih na frontu u Drugom svetskom ratu, u žeđi, u blatu, uz svakočasovnu nadu da su mu devojka i roditelji živi, da će se na koncu vratiti u rodnu ulicu, sunčanu i prašnjavu, u kojoj je naučio šta su sreća i patnja.

Podigavši oči, pogledao je desno i levo, kao oni koji žele da s nekim dele radost. Kako niko nije gledao u njegovom pravcu, on spusti pogled i poče da čita:

VIA ACQUAROSSA

Istorija Akvarose ispisana je vodom i krvlju. Vodu je darivala zemlja, a krv ljudi. Ulica je bila prolazna, kao i sve pod nebom; bila je protočna, jer tome služe ulice.

Glavni putevi u ravnici južno od Vezuva potiču iz rimskog razdoblja. Manje značajne ulice nastale su tek docnije, na krilima srednjeg veka i renesanse, usled urbanističkih i ekonomskih potreba. Akvarosa je jedna od njih. Antička istorija njenog kraja gubi se u mitovima, legendama i snovima. Tamošnje tlo sastojalo se od tečnosti, od vazduha i od krutih, čvrstih zrna s vulkanskim mineralima i organskim komponentama. Na njemu su se nastanjivali razni narodi: izvesno je da su ga osvojili Etrurci, premda pronađena antička groblja iz VIII veka p. n. e. svedoče o prodoru helenskih kolonizatora, nosilaca novih materijala i običaja. Potom su stigli Samniti. Pošto bi, tokom drevnih rituala, žrtvovali novorođenčad svom bogu rata, oni su silazili niz Apenine u potrazi za plodnom zemljom. Samniti su bili čobani i zemljoradnici. Njihov život je bio težak i štedljiv. Uzgajali su žitarice, vinovu lozu i mahunarke. Držali su konje, krave i ovce, ali im nisu nedostajali ni susreti s vukovima, običnim jelenima i drugim divljim životinjama. Spelta im je bila uobičajeno jelo, a medovina omiljeni napitak; vino im je u prostorijama u kojima su se grejali dobijalo miris dima. Zimi su se odevali u grubu vunenu odeću, a leti u lanenu. Upotrebljavali su terakotu, pravili nakit, ukrašavali svoj životni prostor ljubičicama, zumbulima i ciklamama. Religija im je bila spoj etrurskih i grčkih elemenata u kombinaciji s animizmom i magijskim verovanjima.

U toj epohi su se različita plemena u blizini eksplozivnog vulkana udruživala u lige čiji je sastav varirao. Prema antičkim istoričarima, Pelazgi, narod grčke provenijencije, nastanivši se južno od Vezuva, zatekli su močvarno podneblje gde poširoka, vijugava reka teče po šumskoj

površini. Hidronim Sarnus prisutan je u relevantnim izvorima: Vergilije reku pominje u *Enejidi*; Strabon u *Geografiji* tvrdi da je ona plovna, bitna za protok ljudi i robe. Dok pojedini historičari nalaze da se taj hidronim duguje Etruscima, drugi zastupaju tezu da su za njega zaslužni Pelazgi: reku su zvali Saro, a sebe Sarastima. U kamenim barakama, na rečnim ostrvcima, Sarasti su se bavili poljoprivredom, ribolovom, uzgajanjem ovaca i svinja. Njihovi uski kanui od hrastovine, dugački više od osam metara, kretali su se nesmetano u tom vodenom svetu, kojim su gospodarili do rimskog osvajanja Kampanije.

Počev od IV veka p. n. e. rimska hegemonija uspostavila je kakav-takav politički kontinuitet, što nije sprečilo povremene prepade raznih vojnih sila: i Hanibal i Spartak su se upisali u istoriju nemilosrdnih, krvavih osvajača tamošnje ravnice. No, uz ljudski učinak, priroda se nametnula kao još jedan faktor nestabilnosti: dok je Plinije svedočio o strahovitoj erupciji Vezuva koja je 79. godine srušila Pompeju i okolna mešta, seizmolozi i geolozi smatraju da su mnogobrojna klizišta kroz vekove prouzrokovala topografsku neravnotežu povećavajući nadmorsku visinu čitavog kraja. Zemlja je od reke postepeno oduzimala vodu: vodene površine među ostrvcima dopunjavale su se zemljom, mada se prisustvo ljudi nadomak reke nije povećavalo. Do pada Rimskog carstva ravnica je ostala pusta provincija kroz koju prolaze rimski putevi i vodovod. Tkanje istorije progutalo je četiri stoleća života: dok je Kampanija na primorju postala omiljena meta za odmor bogatih patricija, krajičak zemlje po kojem teče krivudava reka nije se preterano isticao. Štaviše, profilisalo se njegovo stanje ničije zemlje između dva utvrđena

položaja: Salerno, značajnog administrativnog centra još za Dioklecijana, i Napulja. U međuvremenu priroda nije prestajala da manifestuje izrazito destruktivnu snagu: 472. godine dogodila se nova „plinijska“ erupcija s visokim stubovima gasa i strahovitom količinom pepela vidljivog u celoj Evropi. Tom prilikom je još jednom došlo do stapanja vode i krvi.

Varvarске invazije su stavile na muke tamošnji živalj. Premda nijedna vojska nije mogla da maršira močvarnim tлом, tuđa su prolazile horde pljačkaša, a ni konflikata među manje-više regularnim vojskama nije manjkalo: u krvavom okršaju iz 553. godine, Vizantinci, pod vođstvom velikog vojskovođe Narzesa, porazili su Gote, čiji je kralj Teja na reci Sarnus i ubijen. Pošto su Vizantinci mahom kontrolisali primorska područja, Langobardi su se, iskoristivši odsustvo otpora u unutrašnjosti, na tom strateškom rejonu između Apenina i mora najpre nastanili, pa zatim izgradili utvrđenje na Beneventanskom putu. U toj epohi se u Kampaniji i dalje koristila isključivo rimska mreža drumova, te Akvarosa nije ni mogla da bude dugoročan projekat. Površina zemljišta na kojoj će ulica kasnije nastati, ako nije bila močvarna, verovatno je služila kao pašnjak. Na izvoru vode, u neposrednoj blizini, živo kamenje, reflektujući svoje nijanse, odavalo je utisak da je voda crvena. Otuda i naziv Akvarosa – vele jedni. Drugi pak ne dele isto mišljenje: vodu je navodno bojila krv jadne dece zaklane na samom izvoru, verovatno prilikom neke od varvarskih invazija, jedne vetrovite noći u kojoj je vreme bilo najgore moguće. Podaci o tim događajima nisu pouzdani: langobardsko osvajanje južne Italije do dan-danas ostaje obavijeno misterijom, ali je poznato

da su bande Saracena harale u čitavom kraju pljačkajući i ubijajući nedužno stanovništvo.

Tokom ranog srednjeg veka nijedno mesto južno od Vezuva nije imalo odlike pravog grada. Unutar rimskih zidina, tamo gde su one izdržale udar vremena, nastale su manje-više stabilne građevine u ruralnom pejzažu. Premda je rimska drumska mreža ostala vitalna za ekonomske aktivnosti, s vremenom su se pojavljivali manje značajni putevi kojima su zemljoposednici dolazili do imanja. U tadašnjem društvenom i ekonomskom poretku Crkva je preuzimala krupnu ulogu kao jedina istrajna moć spram prolaznih sekularnih vlasti: duhovna i materijalna pitanja preplitala su se, u znatnoj meri doprinoseći razvoju. U političkom i administrativnom pogledu, Langobardi su uneli solidnu organizaciju, odredivši da teritorija od 907. čini odvojenu grofoviju. Zatim su se smenjivali Normani, Svevi, Anžujci i drugi, sporadični osvajači. U XIV veku je vladajuća porodica Brunfort dovela četu krvoločnih plaćenika, koje će narod vekovima pamtili po zločinima. S dolaskom Aragonaca, lokalna vlast je 1458. predata Rajmondu Orsiniju. Godinu dana nakon toga njegov sin i naslednik Danijele Orsini odobrio je izgradnju kuće koja će kasnije biti upamćena kao prva, uveliko najstarija u Akvarosi. Bilo je to dinamično vreme, u kojem su Aragonci garantovali poreske olakšice, dok se gordi plemići otimaju oko lokalne administracije. Području su napakostili neprestane zavere i sukobi, ali je istorija, čas sporije, čas brže, svakako išla napred. Tokom renesanse, u atmosferi opšteg napretka znanja i razvitka aktivnosti, namnožile su se bašte snabdevane vodom iz mreže potoka, kanala i jaraka. Voćnjaci i rasadnici obeležili su predeo, profilišući

njegovu izrazitu poljoprivrednu orijentaciju. Oko kuće svakog moćnog zemljoposjednika nastala su dvorišta i ulice koje su nosile njegovo ime. Otuda i nazivi Spanjuolo, Sparano, Barbarulo i Marino, ali ne i Akvarosa: njeno ime će se pojaviti mnogo kasnije, ostaće čvrstim nitima povezano s vodom i krvlju.

Pejzaž se tokom vekova modifikovao usled talasa useljavanja življa, premda je glavni motiv u njemu ostala krivudava reka, dovoljno duboka i plovna, što zbog redovnog čišćenja, što zbog odsustva bilo kojeg objekta u njenoj blizini. Međutim, početkom XVII veka, pošto je nadomak stare Pompeje dozvoljena izgradnja dva mlina, reka se počela gušiti, što je rezultiralo pogoršanjem kvaliteta vode, hrane i vazduha, kao i širenjem epidemija. U XVII veku različite mirne i ratne faze decenijama su se smenjivale. Pod vlašću porodice Mediči područje je dobilo status vojvodstva. Za vladavine Đuzepea II de Medičija, godine 1690, Akvarosa još nije dobila svoje ime i bila je prašnjav i ravan drum, izložen suncu i jakim lokalnim vetrovima, s tek nekoliko kuća. Demografski pad je, uostalom, praznio čitav kraj u prvoj polovini XVIII veka, kada je Karlo Burbonski došao na vlast.

U prvim decenijama pod Burbonima dogodile su se dve jake erupcije Vezuva: prva, iz 1738. godine, pamti se po enormnoj količini pepela, koji je uništio poljoprivredu; druga i strašnija, iz 1750. godine, javila se uz zemljotrese i gasove, te je lavom pokrila veću teritoriju. Karlo Burbonski je pokušao da pomogne pogođenom stanovništvu, ograničio je moć i jurisdikciju barona, obezbedio je relativnu stabilnost i mirnodopske uslove. Sporo ali sigurno, došlo je do postepenog razvitka, demografski rast je doveo do

smanjenja šumske površine u čitavom kraju, dok je vlast nastojala da sprovede ambiciozan plan reformi. Kada je Karlo, napustivši Napulj, konačno postao kralj Španije, kraljevstvo je polako počelo da klizi u stagnaciju, dok se nije otvorila dimenzija neizvesnosti koja je početkom XIX veka kulminirala višestrukim smenjivanjem vlasti. Žitelji u ravnici južno od Vezuva nisu osetili pravi efekat reformi sve do tridesetih godina, kada su strani investitori, računajući na obilne izvore vode tog kraja, ulagali u tekstilnu industriju: u haotičnom rastu svaki društveni sloj je uživao u blagodetima grubog prosperiteta, dok su široke narodne mase osećale posledice njegovih tegoba. U prvim decenijama XIX veka, u sveopštem stanju ekonomske disproporcije i društvene turbulencije, hajdučija i Kamora uzele su maha zahvaljujući neodlučnosti i korumpiranosti države. Vlast je na zov vremena reagovala represijom protiv disidenata, oslanjajući se na pomoć kriminalnih organizacija radi kontrolisanja nezadovoljnih podanika. U tom trenutku, u Kraljevini dveju Sicilija, za vreme kralja Ferdinanda II, Ulica Akvarosa napokon ulazi u zvanične dokumente: u presudi koja 1838. oslobađa izvesnog Karla Čaçonea po svim tačkama za koje ga je optužnica teretila; u ugovoru o prodaji kuće sklopljenom 1839. između Gasparea Činelija i Artura Farentina. Tih devetsto dukata, koliko je kuća koštala, ostaju prva dokumentovana transakcija u Akvarosi.

Prva polovina XIX veka protekla je uz kontradiktorne mere vlasti, koja se u isti mah služila opresijom i reformama. Dve veće revolucije su 1820. i 1848. potresle Napulj ne ostavljajući tragove u južnoj provinciji zaboravljenoj u čeljustima odmetnika, kriminala i lokalnih

moćnika. Železnica je stigla 1856, kad i u Rim, mada su razlike između gradskog i seoskog života i dalje izgledale nepremostive. Tradicionalnu disproportciju u društvenom i ekonomskom poretku potvrdilo je ujedinjenje Italije iz 1861. Novonastala država tražila je kompromis s lokalnim podzemljem, produbila je jaz između plebsa i moćnika, donosila je nove zakone i pravila koji se nisu ravnomerno primenjivali. Južna Italija je izgubila svoj centar – Napulj; provincija je ostala bez signala pomaka po pitanju higijenskog stanja, efektivnog legalizma u borbi protiv organizovanog kriminala, poboljšanja ekonomskih uslova i opismenjavanja masa. Dok je ceo kraj trpeo oskudicu, lako je pretpostaviti da je Akvarosa ostala prva i prava slika u životu Akvarošana. Diktirala je tempo njihovih egzistencija jednakom proizvodnjom brige i radosti: čvrsta pravila ponašanja u raljama patrijarhalnog sveta; čitav spektar intriga nauštrb spontanosti; sveprisutno praznoverje, najgori neprijatelj racionalnosti; surova, opijajuća lepota prirode koja izaziva neuhvatljive radosti. Svi su morali da se nose s nepisanim zakonima ulice, učiteljice života i smrti, do poslednjeg dana.

Početak XX veka Akvarosa je reflektovala esenciju života u ničijoj zemlji: u napuljskom kraju, ali van Napulja; u okrugu Salerno, ali na periferiji. Na plodnom tlu, izvoru života; u blizini eksplozivnog vulkana, simbola smrti. Nakon više rekonstrukcija, ulica je konačno zadobila svoj konačni izgled: sada je sadržala proširenje oko kamene česme sa sumpornom vodom, pa dve kraće ravnine i dve oštre krivine. Iz nje se ulazilo u mnoštvo sporednih ulica, dvorišta, sokaka i ćorsokaka. Taj urbanistički segment podsećao je na utrobu kakvog ogromnog

bića, na lavirintski splet iz kojeg nije lako naći izlaz. Oko nje moglo se naći sijaset sličnih ulica sa sličnom strukturom: negdašnje prostranstvo južno od Vezuva pretvorilo se u najgušće naseljeni deo Italije. Prve decenije XX veka obeležene su gubicima: ako je Prvi svetski rat odneo nekoliko mladih muškaraca rođenih u toj ulici, fašizam je njenom običnom svetu uterivao strah u kosti. Pojedini ugledni ljudi iskoristili su režim, zadobili funkcije, te se osilili, ugnjetavajući seljake i radnike i učestvujući u rabotama kriminalne države. Olovni plašt diktature sakrio je sveukupnu društvenu bedu u koju su građani tonuli uoči Drugog svetskog rata. I u tom ratu, u kojem ništa nije išlo prema planu, Kampanija je pretrpela najviše bombardovanja. Akvarosa je morala da plati još jedan danak u krvi: 23. septembra 1943. američki bombarderi daglas A-20 pogodili su civile, pretežno starce, žene i decu. Njihovi očevi i braća bili su odsutni: ginuli su daleko od njih, na frontu.

No i taj rat je prošao. Tekstilna industrija je u posleratnim godinama svedena na minimum, ali je zato pokrenut sektor konzerviranja hrane. Lokalni pisci vele da je Akvarosa, od pedesetih godina, u isto vreme ispadala čudesna i manjkava, energična i letargična. Svako je tamo imao pravo na ćutanje, ali ne i da nametne poslednju reč. Svako je imao četiri života: prvi – javni; drugi – privatni; treći – tajni; četvrti, najvažniji – onaj o kojem ni on sâm ništa ne zna. U mravinjaku kuća i dvorišta, javna i privatna sfera nisu se mogle jasno odvojiti. Zato je svaka kuća, makar i najmanja, ličila na tvrđavu u koju se gotovo niko ne pušta. Svako je tražio konačište, utočište, pribežište, grčevito se boreći za svoje mesto.

Podaci iz matične knjige rođenih svedoče o tome da je Akvarosa, tokom druge polovine XX veka, pokazala homogenost kakvu nikad ranije nije imala u svojoj istoriji. Refleksije američke pomoći, nacionalni razvoj i demografska stabilizacija učvrstili su njen karakter. Sada više nije bila puka ulica, nego mali svet. I, kao svaki svet, bila je satkana od protivrečnosti: sunca i mraka, bogatstva i siromaštva, obrazovanja i neukosti. Zbog zajedništva i divljaštva stanovništva asocijala je i na raj i na pakao. U decenijama druge polovine XX veka Akvarosa je konačno postala pravi mikrokosmos: uz sve vrline i mane sveta sadržala je sopstvenu istoriju, vekove koji su je oblikovali...

– Gospodine Karlo, vreme je – izgovorio je ljubazan glas bibliotekara prekidajući čitanje.

Karlo de Anđelis je iz rodne Akvarose naprasno prebačen u Narodnu biblioteku Škotske na kraju radnog vremena. Stiskajući knjigu, izašao je na Most Džordža IV, te je na kiši ušao u taksi. Dok je vožnja trajala, u mislima su mu promicale scene iz svakodnevnog života u Akvarosi: ponovo je video ljude i čuo glasove sveta o kojem četrdeset godina nije razmišljao na taj način. Sve je bilo teže sada, kao da je on sâm kriv za prolaznost vremena, za odlazak, za nestanak prošlosti.

U pabu je hrana imala čudan ukus, a ni pivo nije izgledalo kao i obično. Jeo je brzo, kao da mu đavo ne da mira, goni ga, pa je krenuo kući ranije no inače. Napolju je padala kiša, ali iz nekog razloga nije otvorio kišobran. Te noći nije mogao da spava – proganjala ga je misao o Akvarosi.